

SAFRANBOLU'NUN ESKİ ÇAMAŞIRLIKLARI (*)

Kızıltan ULUKAVAK

Eskiden, kimi kitaplarda yazılanların aksine, hemen her sokakta bir ya da birkaç tane olmak üzere Safranbolu'da çok sayıda yer alan çeşmelerin oluklarının önünde çamaşır yıkanmazdı. Her ne kadar, Akçasu mahallesinde dere kenarındaki “Kaçak Pınarı” gibi, yol üzerinde olmayan, gözden uzak bir çeşmenin önünde, geniş bir çamaşır yıkama taşı bulunduğu görülürse de, Safranbolu çeşmelerinin tamamına yakın büyük kısmında böyle bir imkan olmadığı gibi, çeşme önünde çamaşır yıkama gelenek ve göreneği de söz konusu değildi. Bugün çeşme başlarında gözlemlenen halı ve kilim yıkanması ise, kente yeni yerleşenlerin beraberlerinde getirdiği, eskiden bilinmeyen ve uygulanmayan bir davranış biçimidir

Safranbolu'ya “*terkos suyu*” da denilen şehir şebeke suyu, 1953 yılında gelmiştir. Bu tarihten önce evlerde şehir şebekesi suyunun bulunmadığı, çamaşır makinesinin ise hiç bilinmediği dönemlerde bahçelerinde suyu ve havuzu olmayan aileler, az sayıdaki çamaşırlarını çeşmelerden güğümlerle taşınan sularla leğenlerde yıkamakla beraber, yılda birkaç kez ve özellikle kirli çamaşırların çok fazla olduğu zamanlarda, dere kenarlarındaki çamaşırlıklarda yıkarlardı.

Kaçak Pınarı önündeki (solda) ve Akçasu Hacıhüseyinler bahçesindeki (sağda) çamaşırlıklar

Sokaktaki çeşmenin bulunduğu duvarın arkasında, evin hayatında veya bahçe duvarının iç kısmına bitişik ya da bahçe içinde, en az bir “*masura*” miktarında Belediye'den tahsisli suyu akan ayrı bir çeşme varsa, yanına çamaşırı sıcak suda kaynatmak için kazan ocağı yapılmış ve çamaşırı sürtmek, tokmaklamak için de geniş ve düzgün taştan bir zemin oluşturulmuş ise, çamaşır, “*çamaşırlık*” denilen bu mekanda yıkanır. Bu çamaşırlıklarda, bahçelerinde suyu olmayan komşular da odunlarını ve temizlik malzemelerini beraberlerinde getirerek, çamaşırlık sahibinin izniyle kendi çamaşırlarını, komşuluk ilişkileri gereği yıkayabilirlerdi.

Ancak sokaktaki her çeşmenin, evlerin hayat'ları veya bahçeleri içersindeki bir çamaşırlıkla bağlantısı yoktu. Zaten, böyle bir bağlantı nedeniyle, kendi çamaşırlığı olan aile sayısı da çok azdı. Çamaşır yıkamada daha çok, dere kenarlarında, zemindeki yerli kayaların yontularak, düzgün yüzeyler elde edildiği alanlar kullanılırdı. Bu amaçla,

uygun yerlerdeki dere yatağını oluşturan kayaların yüzeyi, demir murçlarla kırılarak düz satırlar elde edilmiş ve bunlara “geysi (giysi) kayası” adı verilmiştir. Geysi kayalarının bulunduğu yerler “çamaşırlık” olarak da adlandırılırdı.

Bu çamaşırlıklardan iki tanesi Akçasu deresi üzerinde, Lutfiye (Kaçak) Camii’nin 20-30 metre yukarısında, Hacıhüseyinler (Kızıltan Ulukavak) bahçesi ile Hocaanalar (Rektör Burhanettin Uysal) bahçesi arasında kalan dere yatağındadır. Camiye daha yakın olanından, daha eski olduğu için “Eski Çamaşırlık” olarak söz edilir.

Akçasu deresi kenarında solda eski çamaşırlık; sağda yeni çamaşırlık

Mahalleye tek çamaşırlık yeterli olamamış olacak ki, bu çamaşırlığın 10-15 metre kadar yukarısında dere yatağındaki kayalar tekrar yontulup yüzeyi düzlenerek ikinci bir çamaşırlık daha oluşturulmuş ve buna “Yeni çamaşırlık” denilmiştir. Bu ikinci çamaşırlığın taş zemini, ilkinden daha geniş ve daha muntazamdır. Satıhtan suyun kolayca akması için, kayanın yüzüne birbirine paralel, dereye çapraz biçimde, dar ve uzun, küçük kanalcıklar da yapılmıştır.

Çamaşır yıkanacağı gün evin hanımı ya da gelini veya genç kızı, önce bir kucak dolusu odun ile büyük çamaşır kazanını çamaşırlığa götürür ve bir kenara birbirine paralel olarak iki sıra taş dizer ve aralarında kazan genişliği kadar bir açıklık olan bu taşların üzerine kazanı koyar. İçini dereden bakraç’la (bakır kova) aldığı su ile doldurur ve kazanın altına, taşların arasına odunları dizer, çıra ile ateşler. Su kaynayınca kadar evine giderek, yıkanacak çamaşırları getirir. Çamaşırlar önce derenin soğuk suyu ile ıslatılır, üzerine “kil” dökülerek, kirlerinin kabaca temizlenmesine çalışılır.

Çamaşırlar sonra kazana atılarak, kazandaki kaynar suyun içinde bir süre bekletilir. Kazanın içersine kil de atılır. Kazandaki kaynar sudan çıkartılan çamaşırlar geysi kayası üzerinde tokaçlanır. “Tokaç” uzun saplı çok düzgün ve kalın bir ağaç parçasıdır. Onunla çamaşırlara vurularak, kirli sularının akması sağlanır. Ayrıca çamaşır sabunlanarak, sabunlu çamaşır, geysi kayası üzerine sürte sürte kirinden arındırılmaya çalışılır. Beyaz çamaşırlarda ayrıca “çivit” de kullanılır. Çamaşıra çok açık, belli belirsiz hafif mavimsi bir görünüm kazandıran çivit’in en makbulü, “öküzbaş” marka olanıdır.

Bu işlemlerle temizlenen çamaşırlar derenin soğuk suyuyla durulanır, burularak sıkılır ve yaş olarak eve götürülür. Evde ya da bahçede asılarak kurutulur.

Bazı hanımlar akşamdan odununu çamaşırlığa götürür; sabah kendisinden önce başkası gelip çamaşırlığı kapmasın ister. Ancak bu hoş karşılanmaz. Sabahleyin erken gelen, akşamdan getirilmiş odunları dikkate almaz, kendi odunlarıyla ateşi yakar. İlk

odunları getiren daha sonra çamaşırlığa geldiğinde, ona “geysi kayasını” “odun değil, kadun kapar” denilmesi, Safranboluluların diline yerleşmiş bir tekerlemedir.

Akçasu deresinde çamaşır yıkanması, eskiden sadece yazları birkaç ay oturulan Kirkille ve Kayarlı yöresi sakinlerince hiç kirletilmemiş olan dere suyunun çok berrak aktığı kış ve bahar mevsiminde söz konusu idi. Yazları ise derenin suyu çoğu kez Haziran ayı başlarında kesilmiş olurdu.

Akçasu amaşırlıklarından başka Gümüş deresi üzerinde ve Tabahna ile Dereköy civarında da çamaşır yıkanan “geysi kayaları” vardı. Ayrıca, yıllar önce hepsi yıkılmış olsa da, dere kenarında etrafına duvar örölmüş yerlerde de çamaşır yıkandığı olurdu. Bunlardan biri de, Uzunkir’da Ulukavakdibi Pınarı’nın bitişiğinde iki taş oluk önündeki, halen yarım metre toprak altında kalmış ve üzeri otlarla kaplanmış taş zeminde yer almaktaydı.

Bağlar’da ise çamaşır, havuzlu evler dışında, genellikle bahçe içlerinden geçen sulama suyu arklarının kenarındaki geniş taş zeminlerde yıkanırđı. Arktan alınan su, kazan ocağında veya arka yakın yerdeki ocak üzerine konulan kaplarda ısıtılır; kirli olsun, yıkanmış olsun çamaşır asla arkta ısılatılmaz veya yıkanmaz, kirli ve sabunlu su da asla arka akıtılmazdı. Aksine davranış çok büyük bir ayıp kabul edilirdi ve komşuların şiddetli bir tepkisiyle karşılık bulurdu.

(*) Müzekent Safranbolu Gazetesinin Şubat/2011-Ağustos/2012 tarihli, 121. sayısında yayınlanmıştır.